

تحلیل نقش بازارچه های مرزی در گسترش امنیت مناطق مرزی

«نمونه موردی: بازارچه مرزی ماهیرود شهرستان سریشه خراسان جنوبی»^۱

اسماعیل علمدار^۲، سیدهدای زرقانی^۳، هادی اعظمی^۴

تاریخ دریافت: 93/09/25

تاریخ پذیرش: 93/12/10

از صفحه 25 تا 50

بزهشنامه جغرافیای انتظامی

سال دوم، شماره هشتم، زمستان 1393

چکیده

یکی از دغدغه‌های مهم و همیشگی بشر در طول تاریخ تأمین امنیت‌به‌ویژه امنیت مرزهای سرزمین بوده است. برقراری امنیت امروزه یک پدیده مجرد نیست که بتوان آن را با تکیه بر قدرت نظامی تأمین کرد بلکه متأثر از عوامل سیاسی، اقتصادی، نظامی و فرهنگی است. در این چارچوب برقراری امنیت در مرزها مستلزم طراحی و تدوین برنامه‌ها و سیاست‌های اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی می‌باشد. راهکار اقتصادی و توجه به معیشت و بهبود وضعیت اقتصادی مرزنشینان از جمله این راهکارها است که مصداق بارز آن ایجاد و فعالیت بازارچه‌های مرزی در این مناطقی باشد. فعالیت و رونق این بازارچه‌ها موجب روی آوردن مردم به فعالیت‌های سالم اقتصادی و دور شدن از مشاغل کاذب و غیرقانونی همچون قاچاق کالا و مواد مخدر می‌شود. از طرفی، فعالیت این بازارچه‌ها زمینه‌ساز پیش‌ارتباطات دوسویه مرز را فراهم می‌کند تا همکاری‌های بین‌المللی هم به‌نحوی شکل گیرد. این مقاله با روش توصیفی-تحلیلی و با تکیه بر منابع کتابخانه‌ای و یافته‌های میدانی به بررسی تأثیر بازارچه مرزی ماهیرود سریشه بر امنیت مناطق مرزی مزبور پرداخته است. یافته‌های پژوهش حاکی از آن است که با فعالیت بازارچه مرزی ماهیرود سریشه از میزان قاچاق سوخت، کالا و قاچاق مواد مخدر به‌نحو چشمگیری کاسته شده است. از سویی، فعالیت این بازارچه منجر به تحکیم روابط سیاسی-اقتصادی-امنیتی دو استان خراسان جنوبی و ولایت فراه افغانستان و در نهایت منجر به بهبود توسعه و امنیت در مناطق مرزی این استان شده است.

کلید واژه‌ها: بازارچه مرزی، امنیت مرزی، خراسان جنوبی، ماهیرود سریشه.

1- این مقاله مستخرج از پایان‌نامه کارشناسی ارشد رشته جغرافیای سیاسی دانشگاه فردوسی مشهد می‌باشد.

2- دانش‌آموخته کارشناسی ارشد جغرافیای سیاسی دانشگاه فردوسی مشهد. Smaeilalamdardar2007@gmail.com

3- دانشیار جغرافیای سیاسی دانشگاه فردوسی مشهد. h-zarghani@um.ac.ir. (نویسنده مسئول)

4- دانشیار جغرافیای سیاسی دانشگاه فردوسی مشهد. Aazami@um.ac.ir

مقدمه

امنیت از ابتدا تاکنون جزو اساسی‌ترین نیازهای حیات اجتماعی بشر بوده است. کسب و حفظ امنیت ملی مهم‌ترین اولویت در سیاست داخلی و خارجی دولت‌هاست. امنیت یک وضعیت نسبی است یعنی هیچ‌گاه یک فرد یا یک کشور در مقیاس کلان نمی‌تواند مدعی برخورداری از امنیت کامل باشد (جان‌پرور و حیدری، 1392: 124). در راستای امنیت ملی تأمین امنیت مرزها یکی از اساسی‌ترین برنامه‌ها و اهداف کلان یک کشور است. از سویی دیگر، مرزها و بترین یا نماد یک کشور و ملت در برابر کشورهای همسایه هستند. از این‌رو، پرداختن و توجه به امور مرزها و مرزنشینانی که به هنگام بروز بحران‌های سیاسی مثل جنگ، مدافعان اولیه و اصلی حدود و ثغور کشوری باشند بیش از پیش برای همه به‌ویژه دولتمردان باید در اولویت قرار گیرد.

امروزه مرزها نقش بسیار مهمی در تعیین زندگی انسان ایفای می‌کنند (مویر، 1379: 279). ویژگی‌هایی چون: دوری از مرکز، انزوای جغرافیایی، ناپایداری سکونت، تفاوت‌های فرهنگی، تهدیدات خارجی، تبادلات مرزی و... اهمیت ویژه‌ای را در برنامه‌ریزی‌های توسعه، امنیت و آمایشی کشور به مناطق مرزی داده است. دوری از مرکز به‌ویژه در نظام‌های حکومتی بسیط باعث عقب‌ماندگی مناطق مرزی از حیث توسعه همه‌جانبه شده که این مناطق را از نظر شاخص‌های توسعه در پایین‌ترین حد قرار داده است (زرقانی، 1386: 18). مسئله امنیت در مرز روند توسعه و امنیت کشور را متأثر می‌سازد به طوری که کشورهای درگیر با مسائل نامنی علت این فقدان امنیت را در فقر، تنگدستی، بیکاری و... می‌دانند که منجر به فقدان توسعه این مناطق می‌شود (کلهر و دیگران، 1387: 169).

با توجه به شرایط موجود در مناطق مرزی ما، به‌ویژه مرزهای شرقی، یکی از بهترین شیوه‌ها برای تأمین امنیت مرزها و مرزنشینان ایجاد بازارچه‌های مرزی می‌باشد. اگر این بازارچه‌ها بتواند در خدمت مردم مرزنشین باشد می‌تواند منجر به اشتغال مستقیم و غیرمستقیم آنها شود و با گسترش فعالیتش منجر به کاهش قاچاق کالا و مواد مخدر شود و مردم به فعالیت‌های اقتصادی ناسالم‌گرایش پیدا نکنند (علمدار، 1392: 17). علاوه بر این، باعث افزایش انگیزه مرزنشینان برای ماندن در این مناطق و کاهش مهاجرت

به شهرها گردد. همین امر زمینه را برای دولت فراهم می‌کند تا به سرمایه‌گذاری بیشتر در این مناطق اقدام کند. همچنین، از بعد سیاسی تأسیس و فعالیت این بازارچه‌ها راه را برای گسترش روابط سیاسی و حسن هم‌جواری بین کشورهای همسایه هموار می‌کند.

استان خراسان جنوبی به دلیل دوری از مرکز و قرار گرفتن در مرزهای شرقی کشور به‌عنوان استانی محروم شناخته شده‌است. مناطق مرزی استان ضمن روبه‌رو بودن با شرایط نامساعد زیستی از سطح توسعه اقتصادی - اجتماعی پایینی برخوردارند. برای مقابله با این مشکلات بازارچه‌های مرزی مختلفی در مناطق مرزی شرق تأسیس شده است. تأسیس و فعالیت این نوع بازارچه‌ها عمدتاً با هدف ارتقای سطح توسعه اقتصادی - اجتماعی و امنیتی مناطق مرزی صورت گرفته‌است. یکی از این بازارچه‌ها بازارچه مرزی ماهیرو در سال 1388 با مساحت 15 هکتار در فاصله 145 کیلومتری شهرستان سربیشه استان خراسان جنوبی احداث شده‌است.

تاکنون در رابطه با بازارچه‌های مرزی پژوهش‌های متعددی انجام شده‌است اما آنچه این پژوهش را از سایر پژوهش‌ها متمایز می‌کند تمرکز بر تأثیرات سیاسی - فضایی این بازارچه‌ها و تأثیرات مستقیم و غیرمستقیم آن در امنیت مناطق مرزی می‌باشد. همچنین، ارایه یک مدل عملیاتی که کاربست آن در نهایت منجر به توسعه و امنیت این مناطق می‌شود. علاوه بر این در نمونه پژوهش بر دو گروه مسئولان و مردم محلی برای کسب نتایج واقع‌بینانه‌تر تمرکز شد.

پژوهش حاضر به دنبال بررسی سه فرضیه زیر می‌باشد:

- 1- به نظر می‌رسد بازارچه مرزی ماهیرو بر کاهش قاچاق کالا و مشاغل کاذب در منطقه مرزی سربیشه نقش مؤثری داشته‌است؛
- 2- به نظر می‌رسد ایجاد و فعالیت بازارچه مرزی ماهیرو بر کاهش قاچاق مواد مخدر تأثیر مثبت داشته‌است؛
- 3- به نظر می‌رسد ایجاد و فعالیت بازارچه مرزی ماهیرو سربیشه در گسترش همکاری‌های بین‌المللی ایران و افغانستان نقش داشته‌است.

روش تحقیق

پژوهش حاضر با روش توصیفی تحلیلی انجام شده است و در آن از اطلاعات کتابخانه‌ای، اسنادی و میدانی (پرسشنامه، مشاهده و مصاحبه) استفاده شده است. در مطالعه میدانی اطلاعات از طریق مراجعه به منطقه و مشاهدات محلی، مصاحبه با مسئولان، کارشناسان سیاسی امنیتی، غرفه‌داران و کسبه و توزیع پرسشنامه بین دو گروه - گروه اول غرفه‌داران، کسبه، کارگران، شاغلان بخش‌های خصوصی، دولتی و مردم محلی و گروه دوم شامل مقامات و مسئولان صورت گرفت. برای گروه اول با استفاده از فرمول نمونه‌گیری کوکران از بین جامعه آماری 135 نفری 100 نفر تعیین شد و برای گروه دوم شیوه تمام‌شماری استفاده گردید. در نهایت، اطلاعات گردآوری شده با استفاده از نرم افزار SPSS در قالب روش‌های آماری توصیفی و استنباطی نظیر: طبقه‌بندی، ترسیم جداول، نمودار، آزمون دوجمله‌ای¹ و... تجزیه و تحلیل شد.

مبانی نظری

مرز مفهومی از بیرون به درون است و خط مشخصی است که جدایی را نشان می‌دهد (تیلور، 2000: 14). مرزهای سیاسی مهم‌ترین عامل تشخیص و جدایی یک واحد سیاسی از واحدهای دیگر است و خطوط مرزی خطوط اعتباری و قراردادی هستند که به منظور تحدید حدود واحد سیاسی بر روی زمین مشخص می‌شوند (میرحیدر، 1381: 161). از سویی، امنیت یک مفهوم چندوجهی است. تعاریف مندرج در فرهنگ‌های لغت درباره مفهوم کلی امنیت، بر روی «احساس آزادی از ترس» یا «احساس ایمنی»، که ناظر بر امنیت مادی و روانی است، تأکید دارند (ماندل، 1377: 44).

همان‌گونه که در تعریف امنیت گفته شد مصونیت از تعرض و تصرف اجباری بدون رضایت و وجود اطمینان نسبت به سلامت جان، مال و ناموس را امنیت می‌گویند (قادری حاجت و همکاران، 1389: 9). اگر این امنیت در مناطق مرزی حاکم

1- Test Binomial.

2- taylor

باشد و این مناطق از هرگونه فعالیت‌های غیرقانونی از قبیل: قاچاق کالا و موادمخدر، تردهای غیرمجاز و شرارت به دور باشد امنیت مرزی شکل می‌گیرد.

آنچه مسلم است در آینده مرزها حالت سمبلیک پیدا خواهند کرد و تنها به‌عنوان جداکننده ملت‌ها عمل خواهند کرد چیزی شبیه آنچه که ما امروز در بین کشورهای اروپایی شاهد هستیم. اگر قرار باشد که این فرایند از فکر به عمل درآید نه تنها علوم و فنون نظامی بلکه عملکرد خصومت‌آمیزی ارتباط را حس می‌کنیم در نتیجه، بین قدرت و عوامل جغرافیایی یک پیوند غیرقابل‌انکار وجود دارد که نتیجه تلفیق و ترکیب آنها در نهایت منجر به تصمیم‌های سیاسی می‌شود و تصمیم‌های سیاسی مذکور وقتی مثبت است که همه مردم را پوشش دهد نه این که تنها منافع گروه خاصی را دنبال نماید. جغرافیدانان باید برای اتخاذ این تصمیم‌ها مدام مطالعه کنند و به تجزیه و تحلیل علمی بپردازند و از ذهن‌گرایی و تصورات ایده‌آلیستی بپرهیزند. نظریه‌های مذکور امروزه جغرافیای سیاسی را در یک شرایط استثنایی قرار داده است. نظریه‌ای که در حال حاضر مطرح است «نظریه اعتمادسازی» است (عزتی، 1386: 43).

بر اساس نظریه «قطب رشد» رشد به‌طور همزمان در همه جا ظاهر نمی‌شود بلکه در قطب‌ها یا مراکز خاص ظاهر شده و سپس از طریق فعل و انفعالاتی خاص آثار نهایی خود را بر کل اقتصاد نمایان می‌سازد (موسوی، 1392: 58). نحوه عمل الگوهای قطب رشد به این صورت است که ابتدا اثر قطبی شدن در مراحل اولیه توسعه ظاهر شده و موجب می‌گردد که رشد سریعی در قطب‌های رشد صورت گرفته و موجب واگرایی بین مناطق شود. سپس در مراحل بعدی توسعه و پس از این که قطب‌های رشد به اندازه کافی متمرکز و قوی شدند رشد آنها به سایر مناطق به تدریج پخش می‌گردد و در نهایت موجب همگرایی و از بین بردن نابرابری‌ها می‌شود (صباغ کرمانی، 1380: 247). بنابراین، مهم‌ترین عاملی که در ارتباط با تعادل و فقدان تعادل‌های منطقه‌ای میان مناطق می‌تواند نابرابری‌های منطقه‌ای را به حداقل ممکن رساند همکاری‌های بین‌المللی دو کشور است (کراتکه¹، 1998: 632). به‌گونه‌ای که کاهش شکاف توسعه بین شهرهای مناطق مرکزی و مناطق مرزی تنها از طریق به‌کارگیری سیاست‌های گسترش

همکاری‌های بین‌المللی و روابط بین مرزی امکان‌پذیر است (پتراکوس و اکونومو¹ 2007: 1). در این ارتباط ایجاد بازارچه‌های مرزی را می‌توان در راستای گسترش همکاری‌های منطقه‌ای تلقی کرده به‌عنوان بخشی از یک راه‌حل اقتصادی برای کاهش بحران‌های منطقه‌ای، ایجادکننده ثبات در مناطق مرزی و گسترش فعالیت‌های تولیدی و تجاری در نظر گرفت (دفتر مطالعات اقتصادی، 1381: 11).

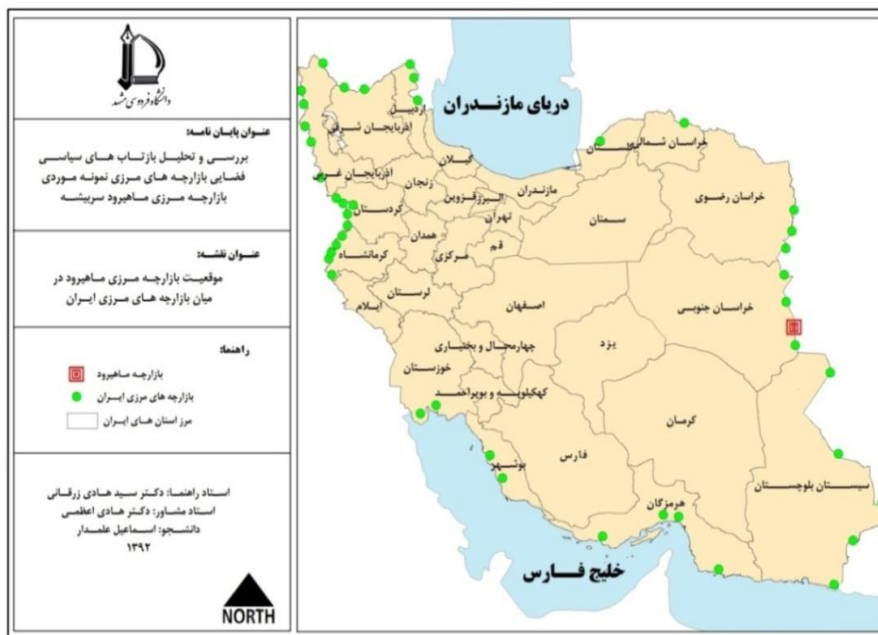
به اعتقاد بسیاری از صاحب‌نظران فرایند یکپارچگی و همکاری‌های بین‌مرزی نظم اقتصادی و توسعه فضایی مناطق مرزی را تغییر می‌دهد. شهرهای نواحی مرزی، که اغلب در مناطق پیرامونی قرار دارند و به لحاظ اقتصادی شرایط نامساعدی دارند، در اثر همکاری‌های بین مرزی نقطه ارتباط کشورها با یکدیگر از نظر زیرساخت‌های حمل‌ونقل و سرمایه‌گذاری‌های ارتباطی عمل می‌کنند. همکاری بین‌مرزی موجب رونق و جمعیت‌پذیری و جذب سرمایه‌گذاری‌ها در این شهرها شده و تبدیل شدن آنها را به مرکز اقتصادی آشکار می‌سازد. در واقع، این شهرها به‌عنوان دروازه‌های اصلی ورودی کشورها به نواحی بین‌المللی هستند و می‌توانند به مناطق ارتباطی مهمی تبدیل شوند (واندر و بوت²، 1995: 75). در این راستا، بازارچه‌ها موجب خروج شهرهای مرزی از انزوای جغرافیایی، گسترش زیرساخت‌های منطقه، توسعه روستایی و تثبیت جمعیت در شهرهای مرزی خواهند شد (محمدی و فخرفاطمی، 1384: 71). همچنین، آثار یکپارچگی و تغییرات در دسترسی به بازار نقش اساسی در توسعه شهرهای مناطق مرزی داشته به‌صورتی که آثار آن از نظریه‌های پیش‌بینی شده بیشتر بوده است (نیبهور³، 2005: 28). اندازه بازارچه‌های مناطق مرزی و فاصله نزدیک شهرهای مرزی بر شهرهای بزرگ نیز از مؤلفه‌های تأثیرگذار بر تجارت‌های بین‌مرزی و گسترش توسعه اقتصادی و منطقه‌ای است (تاپالو و پتراکوس، 2006: 30). بنابراین، بازارچه مرزی محوطه‌ای است محصور واقع در نقاط صفر مرزی و در جوار گمرکات، مجاز به انجام تشریفات ترخیص کالا یا مکان‌هایی که طبق تفاهم‌نامه‌های منعقدشده بین جمهوری اسلامی ایران و کشورهای هم‌جوار تعیین می‌شود که اهالی دو طرف مرز می‌توانند تولیدات و محصولات محلی خود را با رعایت مقررات صادرات و واردات به منظور

1- petrakous & economo

2- Vander & boot

3- neibhur

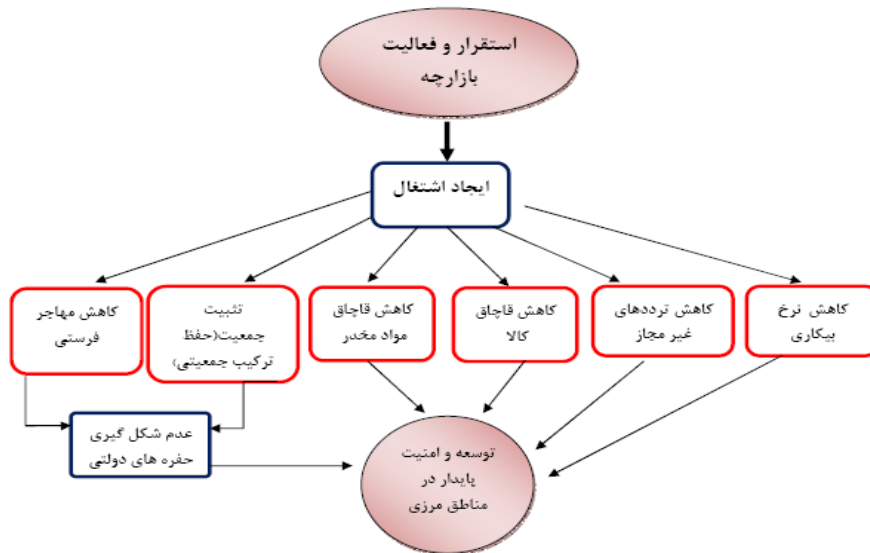
دادوستد در این بازارچه‌ها عرضه‌نمایند(افتخاری و همکاران، 1387: 55). براین اساس، اولین بازارچه مرزی پس از انقلاب اسلامی به دنبال پروتکلی با مقامات کشور ترکیه در محل بازار ساری‌سو در مرز بازرگان در سال 1367 تأسیس شد (محمدپور، 1381: 328). نقشه شماره (1) موقعیت بازارچه‌های مرزی کشور به همراه بازارچه مرزی ماهیرود را نمایش می‌دهد.

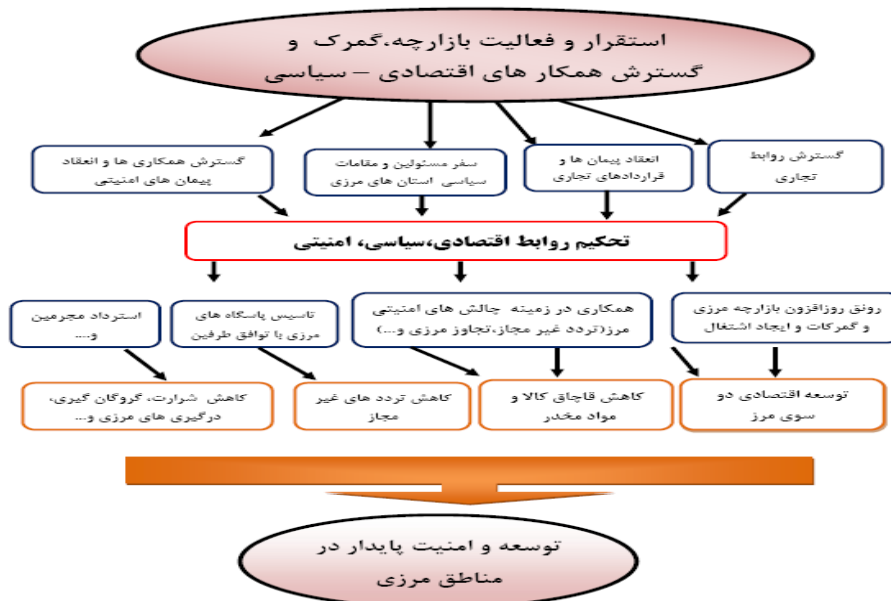
نقشه (1): موقعیت بازارچه‌های مرزی کشور و بازارچه مرزی ماهیرود

(منبع: نگارندگان)

به هر حال، طرح ایجاد بازارچه‌های مشترک مرزی به منظور تعمیم سیاست‌های راهبردی توسعه و تثبیت منطقه مرزنشین و هم‌سومودن این مناطق با خط‌مشی‌های تعریف‌شده در برنامه‌های توسعه اقتصادی و اجتماعی و فرهنگی بوده‌است. همچنان‌که ذکر شد مهم‌ترین کارکرد بازارچه‌های مرزی و هدف از تأسیس آن ایجاد توسعه و برقراری امنیت در مناطق مرزی بوده‌است که این موضوع در قالب دو الگوی مفهومی پژوهش به شرح نمودارهای شماره (1) و (2) نشان داده شده‌است.

نمودار(1) : نقش بازارچه مرزی در ایجاد اشتغال و بهبود سطح توسعه و امنیت (منبع:نگارندگان)

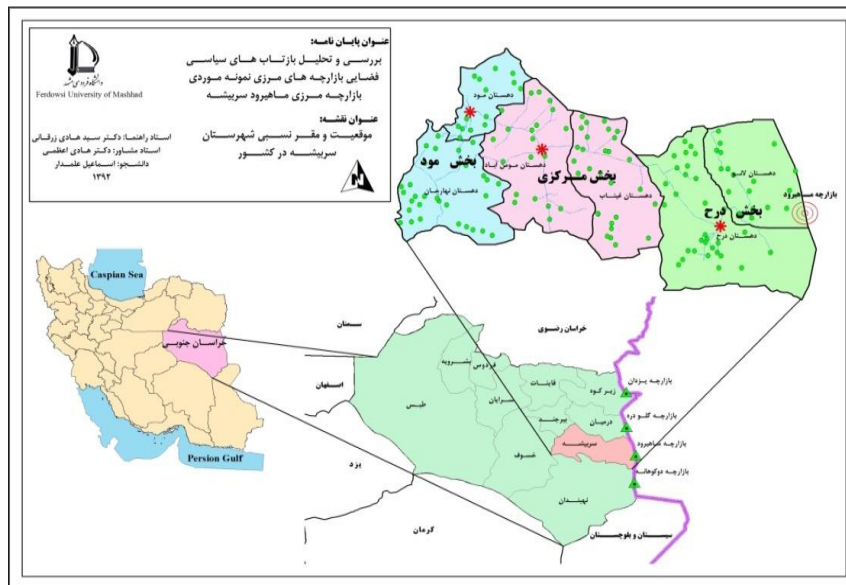
نمودار(2): کارکرد سیاسی - اقتصادی بازارچه مرزی (منبع:نگارندگان)

محدوده مورد پژوهش

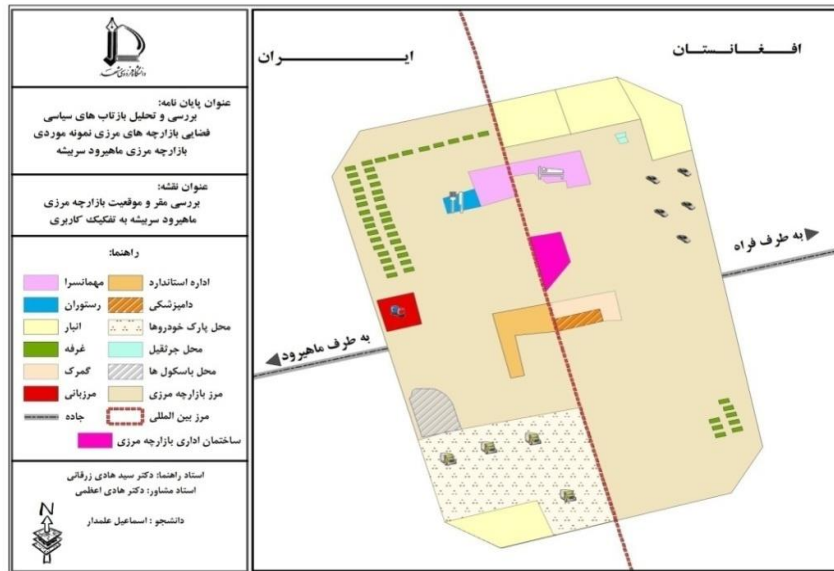
شهرستان سریشه به مرکزیت شهر سریشه با مساحتی معادل 8251 کیلومتر مربع در شرق ایران حاشیه شمال شرقی دشت لوت و در جنوب شرقی شهرستان بیرجند و در محور بین‌المللی بیرجند- زاهدان واقع شده است. جمعیت شهرستان بالغ بر 52 هزار نفر بوده که از این جمعیت 12 هزار نفر جمعیت شهری و مابقی جمعیت روستایی و عشایری هستند (برزگران و همکاران، 1391: 18). این شهرستان دارای 1650 آبادی و سه بخش مرکزی به مرکزیت سریشه، بخش دُرُح به مرکزیت درح و بخش مودبه مرکزیت مود می‌باشد. (<http://www.sk-sarbishe.ir>).

این بازارچه در فاصله 210 کیلومتری مرکز استان خراسان جنوبی قرار دارد. نزدیک‌ترین مرکز ولایت کشور افغانستان به این بازارچه ولایت فراه با فاصله 120 کیلومتر می‌باشد. فعالیت بازارچه به‌طور رسمی از مورخ 1388/08/22 شروع گردیده است (سازمان بازارچه‌های مرزی، 1392: 2).

نقشه (2): موقیعت شهرستان سریشه و بازارچه مرزی ماهیروود

(منبع: نگارندگان)

نقشه (3): موقعیت بازارچه مرزی ماهیروود سربیشه به تفکیک کاربری

(منبع: نگارندگان)

یافته‌های پژوهش

امروزه مسائل امنیتی اساس توسعه هر کشوری را رقم می‌زند. مسائل امنیتی می‌تواند در ابعاد مختلف داخلی، خارجی و شهری بررسی شود. یکی از این ابعاد مرزهای سیاسی هر کشور است که در راستای حفظ تمامیت ارضی کشور نقش کلیدی را بازی می‌کند. در برقراری امنیت مناطق مرزی در کنار مباحث نظامی‌گری روش‌های مدرن نرم‌افزاری کاربرد فراوانی دارند (قالیباف و همکاران، 1388: 16). یکی از روش‌های نرم‌افزاری توجه به مرزنشینان و ایجاد رغبت در آنها برای ماندگاری در مناطق مرزی است. از آنجایی که احداث و گسترش فعالیت بازارچه مرزی یکی از بهترین اقدامات در همین راستا می‌باشد می‌توان با تحقق این امر از مهاجرت بی‌رویه مرزنشینان، قاچاق کالا، موادمخدر و شرارت جلوگیری نمود. در ادامه با توجه به مطالعات کتابخانه‌ای و شواهد و داده‌های میدانی به واکاوی تأثیر بازارچه مرزی ماهیروود سربیشه بر امنیت این مناطق می‌پردازیم.

تأثیر بازارچه بر کاهش قاچاق کالا

آنچه در قرن حاضر امنیت مرزها را به خطر می‌اندازد دیگر عامل نظامی نیست بلکه این عوامل به سمت مسائل غیرنظامی گرایش پیدا کرده که مهم‌ترین آنها عوامل اقتصادی است. مسائلی همچون محرومیت شدید اقتصادی و میزان بالای بیکاری که منجر به افزایش عبور غیرمجاز افراد و قاچاق کالا می‌شود از مهم‌ترین تهدیدات اقتصادی این مناطق می‌باشد (عندلیب، 1382: 196).

استان خراسان جنوبی به‌عنوان شرقی‌ترین استان کشور با دارا بودن مرز گسترده با کشور افغانستان و به‌دلیل شرایط خاص جغرافیایی و قرارگرفتن در کمربند بیابانی بدون شک نیازمند توجه ویژه از سوی دولت می‌باشد چراکه اگر این بسترسازی‌ها ایجاد نگردد همچنان اقتصاد غیرقانونی مثل قاچاق کالا و سوخت از طریق مرزهای این استان ادامه خواهد داشت. یکی از مهم‌ترین راهکارها برای تقویت مرزنشینان برای جلوگیری از این فعالیت‌های غیرقانونی تأسیس و گسترش فعالیت بازارچه‌های مرزی استان است.

جدول (1): آمار کشفیات قاچاق کالا در شهرستان سربیشه

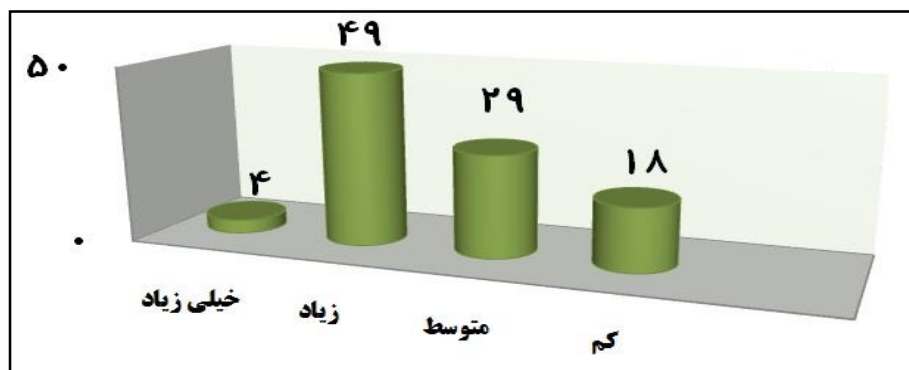
عنوان کالا	واحد	سال 90	سال 91	سال 92
مشروبات	لیتر	128	47	0
سوخت	لیتر	131.350	61700	53390
دام و احشام	رأس	569	68	0
برنج	کیلو	900	430	0
خودرو توقیفی	دستگاه	60	36	13

منبع: ستاد مبارزه با قاچاق استانداری خراسان جنوبی اردیبهشت 93

همان‌طور که در جدول شماره (1) نشان داده شده است از سال 1390 با گسترش فعالیت بازارچه کاهش قاچاق در اقسام کالاهای مختلف در شهرستان سربیشه صورت گرفته است. در میان این اقلام و کالاها سوخت به‌عنوان مهم‌ترین کالای قاچاق از سال 1390 با کاهش قابل توجهی همراه بوده است. این آمارها حاکی از همکاری سازمان بازارچه و گمرک با سایر دستگاه‌های اجرایی و امنیتی در خصوص جلوگیری از قاچاق می‌باشد.

توصیف شاخص تأثیر بازارچه بر کاهش قاچاق کالا (مسئولان)

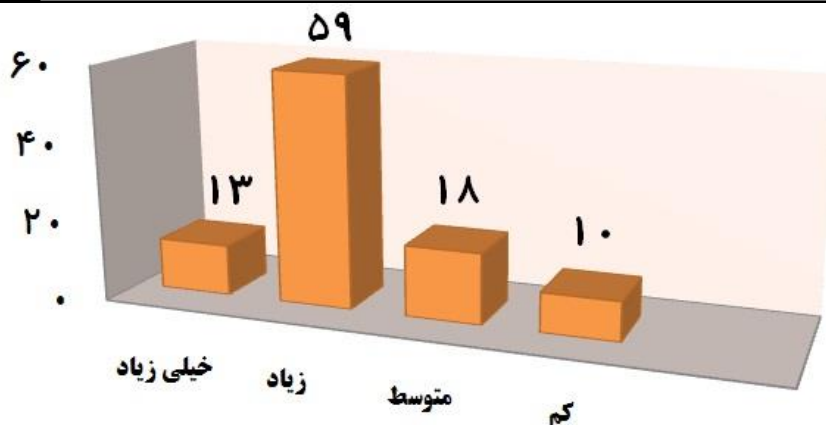
باتوجه به نمودار شماره (3) می‌توان اذعان کرد که به نظر کارشناسان با ایجاد بازارچه قاچاق کالا و مشاغل کاذب به میزان 18 درصد کم، 29 درصد متوسط، 49 درصد زیاد و 4 درصد دیگر نیز خیلی زیاد کاهش یافته است. به تعبیری روشن‌تر، به نظر مسئولان بیش از 50 درصد مردم با ایجاد بازارچه به قاچاق کالا و مشاغل کاذب کمتر گرایش پیدا کردند. این امر نشان‌دهنده آن است که این بازارچه به امنیت اقتصادی منطقه کمک به‌سزایی کرده است.

نمودار (3): میزان کاهش قاچاق کالا پس از احداث بازارچه

توصیف شاخص تأثیر بازارچه بر جلوگیری از قاچاق کالا (مردم)

داده‌های میدانی حاکی از آن است که در مورد تأثیر ایجاد بازارچه مرزی بر کاهش قاچاق 10 درصد گزینه کم، 18 درصد گزینه متوسط، 59 درصد گزینه زیاد و 13 درصد نیز گزینه خیلی زیاد را انتخاب کرده‌اند. به عبارتی دیگر، می‌توان گفت بیش از 70 درصد از مردم به نقش زیاد این بازارچه در کاهش قاچاق کالا معتقدند. در مقابل، تنها کمتر از 10 درصد از آنها به کم‌رنگ بودن نقش این بازارچه در کاهش و جلوگیری از قاچاق کالا اشاره نموده‌اند.

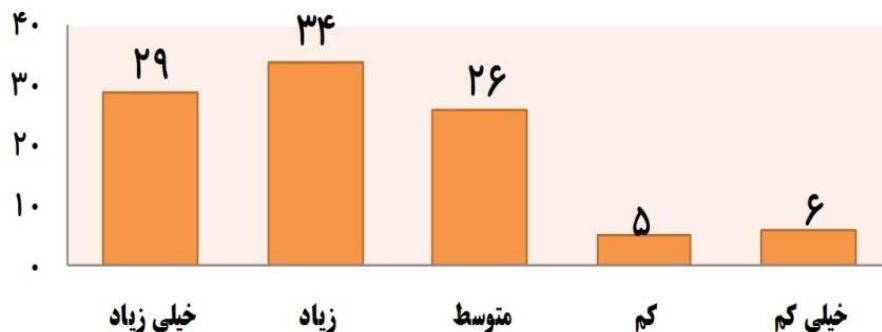
نمودار(4): نقش بازارچه مرزی در جلوگیری از قاچاق کالا

تأثیر بازارچه بر کاهش قاچاق موادمخدر

استان خراسان جنوبی با 465 کیلومتر مرز مشترک با کشور افغانستان، که بزرگ‌ترین تولیدکننده موادمخدر و مافیای این مواد در جهان می‌باشد، همسایه است. از دیگر سو، اصلی‌ترین مسیر ترانزیت این مواد از ایران است. دولت جمهوری اسلامی ایران برای مقابله با این تهدید امنیتی بزرگ اقدامات متعددی از قبیل انسداد مرزی، سیستم‌های نوین و الکترونیک کنترل مرز، اعمال مجازات‌های سنگین برای متخلفان این بخش و... صورت داده‌است. یکی از بهترین راه‌ها برای کاهش گرایش مردم مرزنشین به سمت این مشاغل ایجاد بازارچه مرزی و تعاونی‌های مرزنشین به منظور اشتغال آنها در این بخش است.

توصیف شاخص کاهش گرایش مردم به قاچاق موادمخدر (مسئولان)

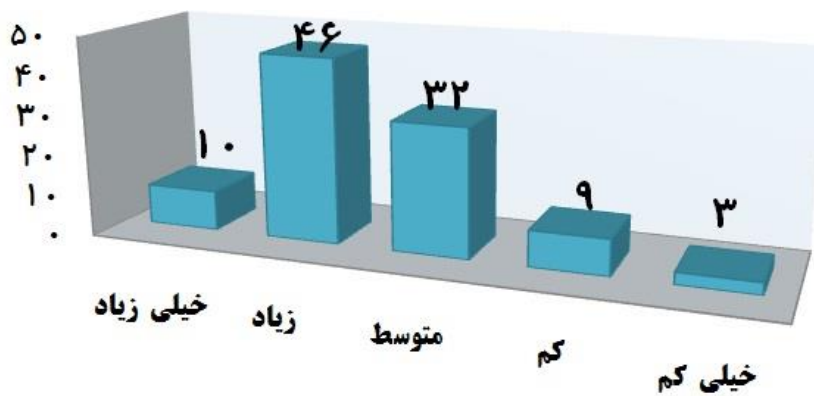
همچنان‌که در نمودار شماره (5) نشان داده شده‌است به نظر کارشناسان با ایجاد بازارچه گرایش مردم به قاچاق به میزان 6 درصد خیلی کم، 5 درصد کم، 26 درصد متوسط، 34 درصد زیاد و 29 درصد دیگر نیز خیلی زیاد کاهش یافته‌است. به عبارتی دیگر، بیش از 60 درصد کارشناسان به کاهش گرایش مرزنشینان به قاچاق موادمخدر بعد از احداث بازارچه معتقدند و در نقطه مقابل فقط 11 درصد به تأثیر کم بازارچه بر کاهش گرایش مردم به این نوع قاچاق اعتقاد داشته‌اند. با توجه به آمارهای مذکور می‌توان گفت این بازارچه از منظر مسئولان سیاسی-امنیتی استان نقش مهمی در امنیت انتظامی و اجتماعی استان داشته‌است.

نمودار(5): تأثیر بازارچه در کاهش گرایش مردم به قاچاق موادمخدر

توصیف شاخص کاهش گرایش مردم به قاچاق موادمخدر(مردم)

داده‌های پرسشنامه در رابطه با شاخص فوق حاکی از آن است که 56 درصد از مردم به نقش قابل توجه بازارچه در کاهش گرایش مرزنشینان به قاچاق موادمخدر معتقدند. در مقابل، تنها 12 درصد از مردم به تأثیر کم این بازارچه بر کاهش نیاز مردم به کالای قاچاق معتقد بودند. این آمارها حاکی از آن است که بیشتر مرزنشینان به علت راه‌اندازی بازارچه و ریسک‌پذیری قاچاق کمتر به آن سمت سوق پیدا کرده‌اند.

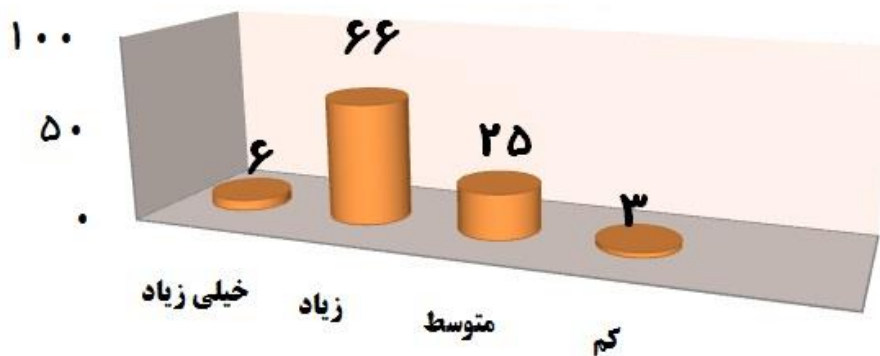
نمودار(6): نقش بازارچه مرزی بر کاهش گرایش مرزنشینان به قاچاق

تأثیر بازارچه بر گسترش همکاری های بین المللی

شاید نخستین و مهم ترین عامل در تأمین امنیت مرز وضعیت روابط سیاسی دو کشور همسایه است. در واقع، امنیت یا فقدان امنیت مرزی تا حدود بسیار زیادی به همین عامل بستگی دارد و بین نوع رابطه سیاسی و میزان امنیت مرزی رابطه مستقیم وجود دارد. فعالیت بازارچه های مرزی بسیاری از فقدان تفاهم بین ساکنان دوسوی مرز را به حد قابل ملاحظه ای کاهش داده است و زمینه توسعه و امنیت را فراهم نموده است.

توصیف شاخص همکاری های استان خراسان جنوبی و ولایت فراه افغانستان (مسئولان)

همان گونه که در نمودار شماره (7) مشاهده می شود بیش از 70 درصد کارشناسان به تأثیر زیاد و خیلی زیاد بازارچه بر افزایش همکاری های استان های دو سوی مرز اعتقاد داشته اند و کمتر از 3 درصد به تأثیر کم این متغیر معتقد بودند.

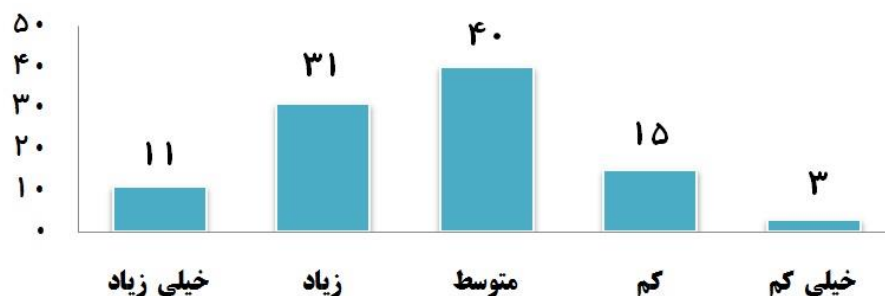

نمودار (7): تأثیر بازارچه بر همکاری های دو استان خراسان جنوبی و فراه

توصیف شاخص همکاری های دو استان مرزی (مردم)

همچنان که در نمودار شماره (8) مشاهده می شود به نظر مردم ایجاد بازارچه منجر به گسترش همکاری های بین المللی به میزان 3 درصد خیلی کم، 15 درصد کم، 40 درصد متوسط، 31 درصد زیاد و 11 درصد نیز خیلی زیاد منجر شده است. به تعبیر روشن تر، این آمارها بیانگر آن است که 42 درصد از مردم به نقش زیاد این بازارچه در افزایش روابط بین المللی معتقد بودند اما از سویی دیگر، 18 درصد از آنها به نقش ناچیز این بازارچه در ایجاد و گسترش این مناسبات معتقدند. با مشاهده این نتایج می توان اذعان -

کرد از آنجایی که این مسئله یک راه حل دوطرفه دارد نباید از کم کاری های دولت همسایه افغانی در زمینه حل و فصل این مسائل غافل شد.

نمودار (8): تأثیر بازارچه مرزی بر گسترش همکاری های بین المللی

ارزیابی فرضیه ها

با توجه به این که در این پژوهش شاخص های اصلی از نظر مردم و مسئولان مورد بررسی تک متغیره قرار گرفته و سطوح سنجش نیز ترتیبی می باشد از آزمون دوجمله ای استفاده شده است. در ادامه، یافته های مربوط به این آزمون آورده شده است.

فرضیه اول

فرضیه اول این پژوهش بدین شکل صورت بندی شده است: «به نظر می رسد بازارچه مرزی ماهی رود بر کاهش قاچاق کالا و مشاغل کاذب در منطقه مرزی سریشه نقش مؤثری داشته است». همان طور که در بخش یافته ها اشاره شد بیش از نیمی از مسئولان و مردم به کاهش مشاغل کاذب و قاچاق کالا بعد از احداث بازارچه اعتقاد داشتند. همچنین، معاونت سیاسی-امنیتی استانداری خراسان جنوبی با استناد به آمارها به این مهم اشاره نموده است.

به گفته دبیر کمیسیون مبارزه با قاچاق کالا و ارز خراسان جنوبی در مصاحبه با خبرنگاری مهر «قاچاق سوخت را در نتیجه انحراف از مصرف» دانست. به گزارش خبرنگار مهر، محمدعلی قلندری در تاریخ 1392/09/28 در کمیسیون مبارزه با قاچاق کالا و ارز خراسان جنوبی اظهار نمود: «سودآوری فراوان و راحت بودن قاچاق نفت و گاز دلیل عمده قاچاق است». همچنین، تفاوت قیمت سوخت در کشور

افغانستان با لیتری بیش از 3 هزار تومان نسبت به ایران باعث این امر شده است. وی با اشاره به نیاز 20 میلیون لیتری روزانه افغانستان به نفت و گاز تأکید کرد: «عمده این نیاز از طریق مرزهای شرقی کشور تأمین می شود. قلندری اظهار نمود که زمانی که سوخت از طریق بازارچه های مرزی به صورت قانونی خارج شود دارای رونق می شوند. همان گونه که با احداث بازارچه مرزی ماهیروود و فعالیت گسترده آن از میزان قاچاق سوخت و کالا به مقدار قابل توجهی کاسته شده است.» در ذیل به بررسی آزمون این فرضیه در دو گروه مسئولان و مردم پراخته شده است.

آزمون فرضیه اول

همان طور که جدول شماره (2) نشان می دهد از نظر 80 درصد مسئولان ایجاد بازارچه مرزی کاهش نیاز مردم به قاچاق کالا و مشاغل کاذب را به دنبال داشته و از نظر 20 درصد دیگر این مهم صورت نگرفته است. اختلاف نسبت بین این دو مقدار نیز با توجه به پایین بودن سطح معناداری از 0.05 مبین تأیید فرضیه پژوهش است.

جدول (2): آزمون فرضیه کاهش قاچاق کالا و مشاغل کاذب

معناداری	د. آزمون	درصد مشاهده	تعداد	طبقه	کاهش قاچاق کالا
1.00	.50	.20	7	≤ 2.5	
		.80	28	> 2.5	
		1.00	35		

آزمون فرضیه اول در رابطه با مردم

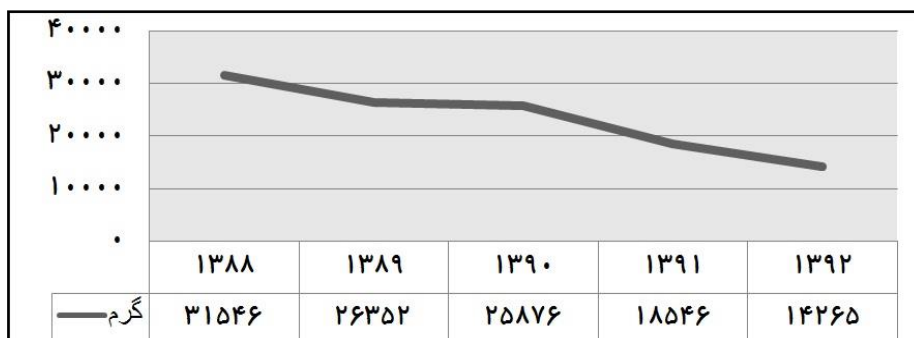
همچنان که جدول شماره (3) نشان می دهد از نظر 88 درصد مردم ایجاد بازارچه مرزی کاهش قاچاق کالا را به دنبال داشته و از نظر 12 درصد این مهم رخ نداده است. اختلاف نسبت بین این دو مقدار نیز با توجه به پایین بودن سطح معناداری از 0.05 مبین تأیید فرضیه پژوهش است.

جدول (3): آزمون فرضیه کاهش قاچاق کالا و مشاغل کاذب

معناداری	درصد آزمون	درصد مشاهده	تعداد	طبقه	کاهش قاچاق کالا
1.00	.50	.12	12	≤ 2.5	
		.88	88	> 2.5	
		1.00	100		

فرضیه دوم

فرضیه دوم این پژوهش بر تأثیر مثبت ایجاد و فعالیت بازارچه مرزی ماهیرود بر کاهش قاچاق موادمخدر اشاره دارد. از زمان احداث بازارچه مرزی ماهیرود سربیشه به علت حضور دستگاه‌های سیاسی امنیتی و فعالیت مرزنشینان در این مکان میزان جرایم سازمان‌یافته کاهش قابل توجهی داشته‌است. این امنیت مدیون فعالیت بازارچه، اقدامات مرزبانان و سیستم‌های نوین کنترل مرزی می‌باشد. این بازارچه زمینه اشتغال مناسب برای مرزنشینان دو کشور را فراهم کرده‌است (مصاحبه با فرمانده مرزبانی استان خراسان جنوبی، تیر 1392). در نمودار زیر میزان کشفیات موادمخدر از سال 1388 همگام با تأسیس بازارچه تا سال 1392 نمایش داده شده‌است.

نمودار (9): میزان کشفیات موادمخدر از معبر ماهیرود

منبع: ستاد مرزبانی استان خراسان جنوبی

آزمون فرضیه دوم در رابطه با مسئولان

با توجه به جدول شماره (4) می‌توان گفت از نظر 94 درصد مسئولان ایجاد بازارچه مرزی کاهش گرایش مردم به قاچاق موادمخدر را به دنبال داشته و از نظر 6 درصد نداشته‌است. اختلاف نسبت بین این دو مقدار نیز با توجه به پایین بودن سطح معناداری از 0.05 مبین تأیید فرضیه پژوهش است.

جدول(4): آزمون فرضیه کاهش گرایش مرزنشینان به قاچاق مواد مخدر

معناداری	درصد آزمون	درصد مشاهده	تعداد	طبقه	
0.00	.50	.06	2	≤ 2.5	کاهش مواد مخدر
		.94	33	> 2.5	
		1.00	35		

آزمون فرضیه دوم در رابطه با مردم

همان گونه که جدول شماره(5) نشان می دهد از نظر 85 درصد مردم ایجاد بازارچه مرزی موجب کاهش گرایش مردم به قاچاق مواد مخدر شده و از نظر 15 درصد کاهش مزبور رخ نداده است. اختلاف نسبت بین این دو مقدار نیز با توجه به پایین بودن سطح معناداری از 0.05 مبین تأیید فرضیه پژوهش است.

جدول(5): آزمون فرضیه کاهش گرایش مرزنشینان به قاچاق مواد مخدر

معناداری	درصد آزمون	درصد مشاهده	تعداد	طبقه	
0.00	.50	.15	15	≤ 2.5	کاهش مواد مخدر
		.85	85	> 2.5	
		1.00	100		

فرضیه سوم

فرضیه سوم نیز بدین شکل صورت بندی شده است: «به نظر می رسد ایجاد و فعالیت بازارچه مرزی ماهیروود سربیشه در گسترش همکاری های بین المللی ایران و افغانستان نقش داشته است».

برای ارزیابی این فرضیه علاوه بر آزمون دو جمله ای نیز می توان به نتیجه مطالعات میدانی جدول شماره(6) استناد کرد. در ضمن، توافق نامه های دو کشور به عنوان نماد گسترش روابط، که در جدول شماره(7) به آن اشاره شده است، دلیلی متقن بر تأیید این فرضیه می باشد.

جدول (6): تأثیرات بازارچه مرزی ماهیرود سربیشه بر گسترش همکاری‌های بین‌المللی (مستخرج از پرسشنامه)

نظر پاسخ دهندگان (مردم و مسئولین)					متغیرهای سیاسی - اقتصادی - امنیتی بین‌المللی
خیلی کم	کم	متوسط	زیاد	خیلی زیاد	
3%	6%	34%	45%	12%	سرمایه‌گذاری راحت و مطمئن برای دو طرف
4%	8%	23%	51%	14%	گرایش به فعالیت اقتصادی در دو سوی مرز
6%	11%	25%	41%	17%	تقویت همکاری‌های امنیتی بین مسئولین
5%	7%	28%	53%	7%	همکاری‌های استان خراسان جنوبی و ولایت فراه
7%	9%	28%	45%	11%	حلو فصل چالش‌های امنیتی از طریق پیمان‌های امنیتی

جدول (7): تفاهم‌های دوسویه ایران و افغانستان بعد از احداث بازارچه مرزی ماهیرود سربیشه

نوع تفاهم‌ها	نوع همکاری‌های بین‌المللی
ایجاد کنسولگری ایران در فراه و کنسولگری افغانستان در بیرجند	سیاسی
سفر والی فراه به استان خراسان جنوبی	
سفر استاندار خراسان جنوبی به فراه	
گسترش واردات میوه‌های تولیدشده از فراه به خراسان جنوبی	اقتصادی
حل مشکل کارخانه قند قهستان با واردات چغندر با همکاری ایران به منظور گسترش این الگوی کشت در افغانستان	
گسترش شبکه برق مرز ماهیرود با سرمایه‌گذاری دو طرف	
احداث راه آسفالت‌ه ماهیرود تا فراه	فرهنگی
تسهیل سفر زیارتی افغان‌ها به مشهد از طریق مرز ماهیرود	
ارایه آموزش‌های لازم از سوی جهاد کشاورزی خراسان جنوبی برای کشت جایگزین به منظور کاهش تولید مواد مخدر	
ارایه آموزش‌های کوتاه‌مدت به طرف مقابل در دانشگاه بیرجند	
افتتاح ساختمان آموزش و فنی و حرفه‌ای ایران در ولایت فراه	امنیتی
صدور کارت تردد برای اتباع خارجی	
حل مشکل تردد تانکرهای سوخت از مرز ماهیرود	
تأمین امنیت افراد شاغل در طرح‌های عمرانی توسط افغانستان	

منبع: استانداری خراسان جنوبی، 1393

آزمون فرضیه سوم در رابطه با مسئولان

همچنان که جدول شماره (8) نشان می‌دهد از نظر 77.5 درصد کارشناسان ایجاد بازارچه مرزی گسترش همکاری‌های بین‌المللی را به دنبال داشته و از نظر 22.5 درصد به دنبال نداشته‌است. اختلاف نسبت بین این دو مقدار نیز با توجه به پایین بودن سطح معناداری از 0.05 مبین تأیید فرضیه پژوهش است.

جدول (8): آزمون فرضیه گسترش همکاری‌های بین‌المللی

معناداری	درصد آزمون	درصد مشاهده	تعداد	طبقه	
1.00	.50	22.5.	8	≤ 2.5	گسترش همکاری بین‌المللی
		77.5.	27	> 2.5	
		1.00	35		

آزمون فرضیه سوم در رابطه با مردم

همان‌طور که جدول شماره (9) نشان می‌دهد از نظر 64 درصد مردم ایجاد بازارچه مرزی همکاری‌های سیاسی-امنیتی را به دنبال داشته و از نظر 36 درصد مردم این اتفاق رخ نداده‌است. اختلاف نسبت بین این دو مقدار نیز با توجه به پایین بودن سطح معناداری از 0.05 مبین تأیید فرضیه پژوهش است.

جدول (9): آزمون فرضیه گسترش همکاری‌های بین‌المللی

معناداری	درصد آزمون	درصد مشاهده	تعداد	طبقه	
1.00	.50	.36	36	≤ 2.5	گسترش همکاری بین‌المللی
		.64	64	> 2.5	
		1.00	100		

نتیجه‌گیری

مناطق مرزی به‌عنوان ویتترین کشورها و اولین نقطه تماس بین دو حاکمیت از اهمیت خاصی برخوردارند به‌نحوی که وجود یا فقدان امنیت در این مناطق به سرعت تأثیرات خود را در داخل کشور نشان‌دهنده و هرگونه ناامنی در مناطق مرزی به سرعت گسترش یافته و می‌تواند امنیت ملی کشور را با تهدید روبه‌رو سازد. ورود قاچاق مواد مخدر از مرزهای شرقی و پخش آن در سراسر کشور از جمله مصادیق این‌گونه

نامنی‌ها است. برای پیشگیری و مقابله با ناامنی در مناطق مرزی و استقرار امنیت همه‌جانبه در این مناطق راهکارهای مختلفی وجود دارد. با توجه به تأثیر تأییدشده فقر و توسعه‌نیافتگی این مناطق بر بروز برخی رفتارهای خلاف قانون مرزنیسان همچون: قاچاق کالا و مواد مخدر، تردد غیرمجاز، شرارت، گروگان‌گیری و... دولت‌ها عمدتاً به تدوین طرح‌ها و اجرای سیاست‌هایی برای رفع مشکل اقتصادی و بهبود وضعیت معیشتی مردم این مناطق می‌نمایند. یکی از این برنامه‌ها استقرار بازارچه‌های مرزی در مناطق مرزی کشورها به منظور ایجاد اشتغال، افزایش درآمد و بهبود شاخص‌های توسعه و مقابله با فقر و پیامدهای منفی آن می‌باشد.

این پژوهش با هدف بررسی تأثیر بازارچه مرزی ماهیرود سربیشه در امنیت مناطق مرزی انجام شده‌است. در فرضیه اول یافته‌ها حاکی از کاهش قاچاق کالا بعد از احداث بازارچه بوده‌است. نتایج این بخش پژوهش با نتایج پژوهش لی‌پائوپه و همکارانش در کشور لائوس (2004) و مورشد و همکارانش (2005) در کشور کامبوج همخوان است. آنها در پژوهش‌های خود نشان دادند که بازارچه مرزی برخلاف افزایش رقابت‌های بازاری و نیز هزینه‌های رسمی و غیررسمی ترخیص کالا به‌ویژه برای تجارت‌های کوچک منجر به کاهش قاچاق کالا در این مناطق شده‌است. توسعه اقتصادی نواحی مرزی و گسترش زیرساخت‌ها از دیگر دستاوردهای این دو پژوهش بوده که افتخاری و همکاران (1387)، محمدی‌یگانه و همکاران (1391)، سعیدی و همکاران (1388) و جمعه‌پور و طالبی (1390) در پژوهش‌های خود به آن اشاره نموده‌اند. در فرضیه دوم یافته‌ها حکایت از این داشت که با ایجاد و فعالیت بازارچه مرزی ماهیرود میزان قاچاق مواد مخدر در این مناطق مرزی کاهش یافته‌است. این نکته در پژوهش‌های احمدی‌پور و همکاران (1391)، قادری‌حاجت و همکاران (1388) بیان شده‌است. در فرضیه سوم نتایج حاکی از گسترش روابط و همکاری‌های بین‌المللی بعد از احداث بازارچه مرزی ماهیرود است که زرقانی و همکاران (1391)، حافظ‌نیا و همکاران (1391) و کراتکه (1998) در پژوهش‌های خود به این شاخص اشاره کرده‌اند.

پیشنهادها

- زمینه ایجاد سایر زیرساخت ها و امکانات بازارچه از قبیل: اینترنت، گاز شهری و... به منظور رونق و جذب گردشگر فراهم گردد؛
- در اقلام صادراتی بازارچه سعی شود بیشتر تولیدات صنایع استان صادر شود تا به توسعه استان کمک شایانی شود؛
- با توجه به محصور بودن افغانستان در خشکی می توان از ظرفیت ترانزیت کالا از طریق مسیر بیرجند به زاهدان و از آنجا به بندر چابهار برای تجار افغانی با اخذ تعرفه از این فرصت بالقوه استفاده کرد؛
- متصل کردن استان خراسان جنوبی به شبکه ریلی کشور به منظور تسریع در روند صادرات کالاهای استان؛
- مسئولان دولتی به بازارچه مرزی در چارچوب برنامه های آمایش ملی و استانی و مناطق مرزی توجه جدی کنند؛
- از آنجایی که افغانستان کشوری در حال بازسازی و روبه رشد است و بازار مصرف بسیاری از محصولات و فرآورده ها را در حال حاضر و آینده به خود اختصاص می دهد سرمایه گذاران می توانند از فراهم بودن بازار مصرف تولیدات یا فروش خدمات و دانش فنی خود در این بازار بزرگ و کشورهای هم جوار اطمینان حاصل کنند؛
- گسترش سفرهای دوسویه مسئولان استانی یا کشوری به کشورهای یکدیگر به منظور گسترش همکاری های سیاسی، اقتصادی و امنیتی.

منابع

- احمدی پور، زهرا؛ الیاسی، آرام (1391)، نقش بازارچه‌های مرزی بر امنیت منطقه‌ای (مطالعه موردی: بازارچه مرزی باشماق میوان)، فصلنامه ژئوپلیتیک، زمستان 1391، دوره 8، شماره 4.
- افتخاری، عبدالرضا؛ پاپلی، محمدحسین؛ عبدی، عرفان (1387)، ارزیابی اثرات اقتصادی بازارچه‌های مرزی (مطالعه موردی: بازارچه مرزی شیخ صالح، استان کرمانشاه)، فصلنامه ژئوپلیتیک، سال چهارم، شماره دوم.
- برزگران، حسینعلی؛ ریاسی، مهدی (1391)، جغرافیای استان خراسان جنوبی، تهران: وزارت آموزش و پرورش سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی.
- جان‌پرور، محسن؛ حیدری‌موسلو، طهمورث (1392)، تبیین شاخص‌های امنیت‌ساز در میان اقوام ایران، فصلنامه پژوهش‌های جغرافیای انتظامی، سال اول، شماره دوم.
- جمعه‌پور، محمود؛ طالبی، محمدعلی (1390)، بررسی تعاونی‌های مرزنیسان در توسعه مناطق مرزی خراسان جنوبی، فصلنامه برنامه‌ریزی رفاه و توسعه اجتماعی، ج 3.
- حافظ‌نیا، محمدرضا؛ احمدی پور، زهرا؛ احمدی، سیدعباس (1385)، بررسی تطبیقی اهداف و عملکردهای طرح پروانه گذر مرزی (مطالعه موردی: ایران و ترکمنستان)، فصلنامه تحقیقات جغرافیایی، دوره 21، شماره 3، پاییز 1385.
- خبرگزاری مهر، کد خبر: 2198793، تاریخ مخابره 28/9/1392.
- دفتر مطالعات اقتصادی (1381)، تحلیلی بر نقش و عملکرد بازارچه‌های مرزی، معاونت برنامه‌ریزی و بررسی‌های اقتصادی، وزارت بازرگانی.
- زرقانی، سیده‌ادی (1386)، مقدمه‌ای بر شناخت مرزهای بین‌المللی با تأکید بر کارکرد امنیتی-انتظامی مرزها، تهران: معاونت پژوهش دانشگاه علوم انتظامی ناجا.
- زرقانی، سیده‌ادی؛ مهدی‌زاد، صباح؛ اعظمی، هادی (1391)، «تحلیل بازتاب‌های سیاسی-فضایی بازارچه‌های مرزی (نمونه موردی: بازارچه مرزی باشماق میوان)»، مدرس علوم انسانی، دوره شانزدهم، ش 1.
- سازمان بازارچه‌های مرزی استان خراسان جنوبی (1392)، عملکرد بازارچه‌های مرزی.
- ستاد مبارزه با قاچاق کالا و استناداری خراسان جنوبی، اردیبهشت 1393.
- ستاد مبارزه با قاچاق مواد مخدر فرماندهی مرزبانی استان خراسان جنوبی، اردیبهشت 1393.
- سعیدی، علی‌اصغر؛ اسماعیل‌زاده، خالد؛ عبدالله‌پور، جمال (1388)، بررسی جامعه‌شناختی اقتصادی بازارچه‌های مشترک مرزی (نمونه موردی: بازارچه‌های مرزی سردشت و پیرانشهر)، فصلنامه علوم اجتماعی، شماره 45.

- صباغ کرمانی، مجید (1380)، اقتصاد منطقه‌ای (تئوری‌ها و مدل‌ها)، تهران: انتشارات سمت.
- عزتی، عزت‌الله (1386)، نظریه‌های جدید جغرافیای سیاسی، تهران: نشر قومس.
- علمدار، اسماعیل (1392)، بازتاب‌های سیاسی-فضایی بازارچه‌های مرزی نمونه موردی (بازارچه مرزی ماهیرود سربیشه در استان خراسان جنوبی)، پایان‌نامه کارشناسی‌ارشد رشته جغرافیای سیاسی دانشگاه فردوسی مشهد.
- عندلیب، علیرضا (1382)، تأثیر تحولات آینده عراق بر تعاملات مرزی مناطق غرب ایران، فصلنامه جغرافیای نظامی و امنیتی، سال اول پیش‌شماره 4، تهران، زمستان 82.
- فخرفاطمی، علی‌اکبر (1383)، نقش بازارچه‌های مرزی در تثبیت جمعیت و توسعه روستایی، پایان‌نامه کارشناسی‌ارشد، جغرافیای سیاسی، تهران: دانشگاه شهید بهشتی.
- قادری حاجت، مصطفی و همکاران (1389)، تبیین نقش بازارچه‌های مرزی در امنیت و توسعه پایدار نواحی پیرامون (مطالعه موردی: بازارچه‌های مرزی استان خراسان جنوبی)، فصلنامه ژئوپلیتیک، شماره 3 پاییز 1389.
- قالیباف، محمدباقر؛ شگفتی، اسلام‌یاری؛ رمضان‌زاده، مهدی (1388)، تأثیر ابعاد سرمایه اجتماعی بر امنیت مرزها (مطالعه موردی: بخش مرزی نوسود شهرستان پاره استان کرمانشاه)، فصلنامه ژئوپلیتیک، سال چهارم، شماره دوم، تابستان 1388.
- کلهر، رضا؛ امین‌صارمی، نوذر؛ نیاورانی، حامد (1387)، تأثیر اقدامات بدوکی‌ها در سیستان و بلوچستان بر امنیت مناطق مرزی ایران و پاکستان، فصلنامه مطالعات مدیریت انتظامی، سال سوم، شماره 2.
- ماندل، رابرت (1377)، چهره متغیر امنیت ملی، تهران: مرکز مطالعات راهبردی.
- محمدپورفیلشور، علی (1381)، بازگشایی مرزها و تأثیر آن بر مناطق مرزی، پایان‌نامه کارشناسی-ارشد جغرافیای سیاسی، دانشگاه تربیت مدرس تهران.
- محمدی‌یگانه، بهروز؛ مهدیزاده، عفت؛ مهدیزاده، عصمت؛ چراغی، مهدی (1391)، ارزیابی اثرات اقتصادی بازارچه مرزی مهران بر توسعه نواحی روستایی (مطالعه موردی: دهستان محسن‌آباد)، فصلنامه تحقیقات کاربردی علوم جغرافیایی سال دوازدهم، شماره 25، تابستان 1391.
- محمدی، حمیدرضا؛ فخرفاطمی، علی‌اکبر (1384)، نقش بازارچه‌های مرزی در توسعه فضایی مناطق مرزی (پژوهش موردی: بازارچه مرزی باجگیران)، فصلنامه ژئوپلیتیک، شماره 1.
- مرتضوی، علی (1382)، قاچاق بین‌المللی مواد مخدر و حقوق بین‌الملل، تهران: ستاد مبارزه با مواد مخدر.
- مصاحبه با سرهنگ رفیعی فرمانده کل مرزبانی استان خراسان جنوبی، تیر 1392.

- مصاحبه با معاونت برنامه‌ریزی استانداری خراسان جنوبی، خرداد 1393.
- مهدیزاد، صباح (1389)، تحلیل بازتاب‌های سیاسی فضایی بازارچه‌های مرزی (نمونه موردی: بازارچه مرزی باشماق مریوان)، پایان‌نامه کارشناسی‌ارشد جغرافیای سیاسی، دانشگاه فردوسی مشهد.
- موسوی، میرنجف (1392)، ارزیابی نقش بازارچه‌های مشترک مرزی در توسعه و رفاه مناطق مرزنشین (نمونه موردی: بازارچه مرزی تمرچین پیرانشهر)، فصلنامه جغرافیا و توسعه، شماره 33، زمستان 1392.
- مویر، ریچارد (1379)، درآمدی نو بر جغرافیای سیاسی، ترجمه‌دهره میرحیدر و سیدیحیی صفوی، تهران: سازمان جغرافیایی نیروی مسلح.
- میرحیدر، درّه (1381)، مبانی جغرافیای سیاسی، تهران: انتشارات سمت.
- Taylor, p&Flit, c; (2000) ; political Geography; England: Prentice Hall 58.
- Kratke, s (1998). Regional integration or fragmentation? The German Polish border region in a new Europe, Regional studies. Vol 33/7.
- Niebuhr, A (2005). The impact of EU enlargement on European border regions, HWWA Discussion Paper, No33.
- Topaloglou, L& Petrakos, c (2006). The new economic geography of The Northern Greek Border regions, Paper Presented at 46th congress of the European Regional Science Association, Volos, 26-28 August.
- Van der Veen, A. and Boot, D-L (1995). Cross- border Cooperation and European regional Policy. In, ed. H. Eskelinen and F. snickars, 75- 94. Berlin: Springing.
- Petrakos, G & Economou, D (2007). The Spatial aspects of development in south-Eastern Europe.
- Leebouapao, L; Phonesaly, S; Phetsamone, S; Souphith, D; Vanthana, N . (2004). Lao PDR Cross
- Border Economy, Case Study In Dansavanh, Savannakhet, and Houaysai/ Tonpheung, Lao PDR, National Economic Research Institute. 44-59.
- Murshid. K. a. s; Tuot, S. (2005). the Cross Border Economy of Cambodia" Cambodia Development Resource Institute, Development Analysis Network with the Support of the Rockefeller Foundation Phnom Penh. 104-126.
- <http://www.sk-sarbishe.ir>.